

Nr 474

Av herr **Hedlund m. fl.**, om linjedelningen på grundskolans högstadium, m. m.

(Lika lydande med motion nr 381 i Första kammaren)

Undervisning är en grundläggande förutsättning för andligt och materiellt framåtskridande. Principen om allas rätt till utbildning får inte eftersättas. Den enskilde måste så långt det går få den utbildning som han efterfrågar och äger förutsättningar för. Samtidigt måste samhällets behov av utbildad arbetskraft tillgodoses. När det gäller att fördela resurserna mellan olika sektorer i samhället har man att ta ställning till många gånger invecklade avvägningsproblem. Vi finner emellertid angeläget understryka vikten av att undervisningsväsendet därvid tillerkännes hög prioritet.

Grundskolans högstadium

Grundskolans högstadium är organiserat så att det ger eleverna möjlighet att välja mellan ett antal olika studievägar, grundade dels på en kärna av gemensamma ämnen, dels på tillval av vissa ämnen och ämnesgrupper. I 7- och 8-årskurserna har eleverna sålunda att välja mellan olika tillvalsgrupper och i årskurs 9 mellan nio olika linjer.

Denna ordning vilar på de överväganden, som 1957 års skolberedning gjorde. Skolberedningens förslag var följden av en kompromiss emellan olika bedömningar. Enligt somligas mening borde man ha skapat ett mera sammanhållet högstadium och enligt andras ett mera linjedelat. Även om det sålunda förefanns olika meningar, kunde det förslag, som skolberedningens ledamöter enade sig kring, accepteras att användas för att ge erforderliga erfarenheter.

Det var 1962 som riksdagen fattade beslut om grundskolan. Erfarenheterna av den nya skolan börjar därför nu bli ganska omfattande. Enligt årets statsverksproposition har t. o. m. läsåret 1965/66 grundskola införts i 765 kommuner, vilka tillsammans omfattar ca 88 procent av hela landets folkmängd. Erfarenheterna ger vid handen, att den konstruktion, som högstadiet f. n. har, korresponderar ganska illa med de krav och önskemål som eleverna har. Det har sålunda kommit att bli en betydande övervikt för de teoretiska linjerna. Minst 75 procent av eleverna synes välja dessa. På åtskilliga håll ligger siffran för dem som väljer teoretiska linjer på 80—90 procent. Vi har sålunda fått en skola med ett högstadium, som är långt mera sammanhållet än vad som från början förutsattes. Det torde finnas flera anledningar till denna utveckling. En grundläggande orsak är sannolikt att söka i det förhållandet, att de unga genom att välja de teoretiskt inriktade linjerna kan uppskjuta yrkesvalet några år. Elever, som i slutet av års-

kurs 6 bestämmer sig för att ägna sig åt någon praktiskt inriktad tillvalsgrupp under det sjunde skolåret, binder sig nämligen mer eller mindre för sin fortsatta utbildning. Flertalet elever är uppenbarligen inte beredda att så tidigt taga ställning till vilket yrke de skall ägna sig åt och därför väljer de det studiealternativ, som gör det möjligt för dem att i detta avseende bevara valmöjligheterna. Detta gäller i olika valsituationer under hela högstadiet. Denna tendens i riktning mot de teoretiska linjerna kunde f. ö. förmärkas redan vid försöksverksamheten med enhetsskolan.

Grundskolan är en tillvalskola, medan den under avveckling varande realskolan är en urvalskola. Om detta skrev skolberedningen (SOU 1961 : 30, s. 255) : ”Det fria tillvalet innebär som redan nämnts att beslutanderätten angående arten av den utbildning inom den obligatoriska skolan som eleven får tillgång till överflyttas från samhället och/eller skolan till den enskilde. Övergång från urval till tillval kan därigenom sägas vara ett led i en alltjämt pågående demokratiseringsprocess. Men skall denna omläggning kunna förverkligas, måste tillvalet få bli ett val efter intressen och önskemål inom de gränser, som skolan och samhällets möjligheter erbjuder. I förekommande fall bör tillvalet få göras även i strid mot elevernas begåvningsmässiga förutsättningar såsom dessa uppfattas av skolan, men valet skall alltid vara föregånget av erforderlig studie- och yrkesorientering från skolans sida.”

Dessa skolberedningens ord gäller naturligtvis alltfört. Grundskolan skall fortfarande vara en tillvalskola. Den upplutning som skett kring de teoretiska linjerna aktualiserar emellertid frågan om en sådan reformering av högstadiet, att man får en mera sammanhållen skola. Man kan ifrågasätta det berättigade i ett bibehållande av en så rik differentiering som den nuvarande i nionde årskursen, när eleverna icke är benägna att utnyttja den. Det finns i detta sammanhang anledning erinra om följande synpunkter ur skolberedningens betänkande (SOU 1961 : 30, s. 254) : ”Här måste också framhållas, att skolberedningen lika litet som någon annan utredning kan räkna med att ge differentieringsfrågan en, en gång för alla slutgiltig lösning. Målet får vara att ge den en med hänsyn till föreliggande förutsättningar mera adekvat lösning. Då den utbildning som den obligatoriska skolan ger i hög grad måste bygga på och återspegla de ständigt föränderliga förhållandena i samhället omkring skolan, är en definitiv lösning, i betydelsen en för längre tid varande, varken möjlig eller önskvärd.” Enligt vår mening talar de erfarenheter, som nu föreligger, för att en ändring till ett mera sammanhållet högstadium bör komma till stånd.

Denna fråga hänger också nära samman med den om skolans storlek. Ju starkare differentieringen är desto större måste det befolkningsunderlag bli, som krävs för att en fullständig skola skall kunna byggas upp. Ett högstadium som är mera sammanhållet än det nuvarande skulle sålunda göra det lättare att genomföra grundskolan i de delar av landet, där avstånden är stora. Ett sådant högstadium skulle även bli mindre lärarkrävande och därigenom billigare.

Ur samhällsekonomisk synpunkt är det av vikt att en reform av grundskolans högstadium kommer snabbt. Om så inte blir fallet torde riskerna för felinvesteringar vara stora. Nödvändigheten av att pengarna användes effektivt understrykes av den av departementschefen företagna, av det ekonomiska läget framkallade prutningen i årets statsverksproposition på skolöverstyrelsens anslagsäskanden bl. a. för investeringsbidrag till grundskolor.

Disciplinproblemen

Till de problem som skolan f. n. har att brottas med hör disciplinsvårigheterna. Speciellt i storstadsområdenas skolor synes de disciplinära förhållandena inge allvarliga betänkligheter. Det är synnerligen angeläget att ansträngningarna att finna metoder som kan vända utvecklingen intensifieras. God ordning i skolan är en förutsättning för att undervisningen skall kunna bli effektiv.

Läroutbildningen betyder självfallet mycket i förevarande sammanhang. Det torde kunna antagas att orsakerna till den nuvarande situationen vad avser disciplinen till en betydande del är att söka i den rådande lärarbristen. Till följd av denna har många lärartjänster måst besättas med icke kvalificerade krafter. Följden har också blivit att lärarbyten på de flesta håll blivit alltför ofta förekommande. I och för sig finns det anledning uttala ett erkännande till dem som gör en insats i en svår situation. Emellertid måste riktmärket vara att lärarbristen bringas att upphöra. I detta syfte torde man enligt vår mening delvis kunna lita till radio- och televisionsundervisning. Vi vill därför uttrycka vårt beklagande av att medel i årets statsverksproposition inte anslås för den planerade ett-betygskursen i pedagogik i televisionen.

I detta sammanhang finns det vidare anledning att understryka vikten av att lärarna verkligen får ägna sig åt sina pedagogiska uppgifter. Mot den bakgrunden hälsar vi med tillfredsställelse skolöverstyrelsens förslag om att skrivhjälp i större omfattning än hittills skall ställas till lärarnas förfogande. Vi finner emellertid anledning beklaga departementschefens uttalande i årets statsverksproposition, att han inte är beredd att biträda skolöverstyrelsens förslag om medelsanvisning för bidrag till detta ändamål inom de kommunala skolorna. Enligt vår mening måste utgifter i samband med skrivhjälp åt lärare betraktas som en del av lärarlönekostnaderna, och därför finner vi det naturligt att statsbidrag skall utgå. Överläggningar i denna fråga mellan staten och kommunförbunden har uppenbarligen inte förekommit. Vi förordar därför att sådana kommer till stånd och att förslag därefter förelägges riksdagen.

Disciplinsvårigheterna aktualiserar vidare frågan om den nuvarande läroutbildningen har den rätta inriktningen. Det finns anledning ifrågasätta om inte större vikt borde läggas vid den psykologisk-pedagogiska sidan. En av orsakerna till svårigheterna torde vara att alla ungdomar genom den förlängda skolplikten måste gå i skolan under pubertetsåren. Det är därför nödvändigt att ansträngningarna speciellt inriktas på forskning inom detta område.

Skolmiljöns utformning är en annan faktor som har sammanhang med disciplinfrågorna. Därvid har man bl. a. att beakta olämpligheten av mycket stora skolenheter. Långa och påfrestande resor till och från skolan torde också inverka på elevernas benägenhet att iakttaga god ordning under lektionerna.

Erfarenheterna synes ge vid handen att disciplinproblemen är långt mindre under lektioner i praktiska ämnen. Mot den bakgrunden kan det ifrågasättas om inte någon utökning av utrymmet för de estetiska och praktiska ämnena borde komma till stånd. Därigenom skulle elevernas verksamhetslust i detta avseende kunna kanaliseras i positiv riktning, vilket skulle vara till fördel för den teoretiskt inriktade undervisningen och göra denna mera effektiv.

En grundläggande förutsättning för att skolans bestämmelser om ordning skall efterlevas är att samarbetet mellan skola och hem utbygges. I skollagen och skolstadgan framhålles, att ansvaret för elevernas skolgång delas av skolläda och lärare å ena sidan och målsmännen å den andra. För att denna samverkan skall ge resultat är det nödvändigt att den sker kontinuerligt. Det räcker sålunda inte med att hemmen engageras först då skolan inte anser sig ha läget under kontroll.

Det är vidare av största vikt att det pedagogiska utvecklingsarbetet bedrivs med största möjliga intensitet. Att förbättra undervisningsmetoderna och att skaffa fram effektiva hjälpmedel måste inte minst ur disciplinsynpunkt vara mycket angeläget. Ett av den pedagogiska forskningens grundläggande resultat är att de individuella skillnaderna olika individer emellan på ett visst åldersstadium motiverar en starkare individualisering av undervisningen. Vi finner det av vikt att ökade resurser ställes till förfogande för forskning beträffande sådan undervisning. Även andra väsentliga saker ryms inom det pedagogiska utvecklingsarbetet. Skolöverstyrelsen har för nästa budgetår föreslagit en höjning av ifrågavarande anslag med 2 090 000 kronor. Departementschefen går med på en anslagshöjning av blott 500 000 kronor. Även om det ekonomiska läget kräver stor återhållsamhet med anslagsökningar förordar vi mot bakgrunden av den betydelse som hithörande frågor måste tillmätas, att riksdagen, när det gäller pedagogiskt utvecklingsarbete, beviljar medel i enlighet med skolöverstyrelsens äskande. Anslaget bör sålunda totalt fastställas till 5 100 000 kronor.

Om antalet klassavdelningar

I statsverkspropositionen, bil. 10, framhåller chefen för ecklesiastikdepartementet, att föreliggande statistiska uppgifter visar att det skett en väsentlig minskning av klassernas genomsnittstorlek i grundskolan och folkskolan. På såväl mellanstadiet som lågstadiet skulle det f. n. finnas i genomsnitt per klass ett par elever mindre än vad skolberedningen räknade med. Antalet klasser har härigenom blivit avsevärt större än vad som beräknats, vilket medfört ökade behov av lärare och lokaler, säger departementschefen. Denne fortsätter: "Det är därför angeläget, att inom ramen för 1962 års grundskolebeslut omedelbara åtgärder vidtas i syfte att åstadkomma att skolorganisationen blir sådan att tillgängliga resurser

utnyttjas på lämpligaste sätt. Det ankommer på skolmyndigheterna att tillse att antalet klassavdelningar begränsas i den utsträckning som under hänsynstagande till olika förhållanden är möjligt.”

Vi vill i detta sammanhang uttala, att det i och för sig är värdefullt med små klasser. Förutsättningarna för en effektiv undervisning torde vara större i en klass med ett mindre antal elever. Bristen på lärare gör det emellertid omöjligt att f. n. kräva en generell minskning av klassernas storlek.

Beträffande departementschefens uttalande om att skolmyndigheterna skall tillse att antalet klassavdelningar begränsas finner vi det angeläget att understryka att vederbörlig hänsyn tages till landsbygdens intressen. Följden av det ovan citerade uttalandet får inte bli indragning av skolor. Hänsyn måste i första hand tagas till avståndsfaktorn. Längre skolvägar medför påfrestningar för barnen och ökade utgifter för kommunerna i form av kostnader för skolskjutsar. Nedläggning av skolor leder dessutom till att ifrågakvarnande lokaler inte användes; i stället fordras kanske nyinvesteringar i den skola till vilken undervisningen koncentreras.

Gymnasial stödundervisning

Under anslaget D 21 Bidrag till driften av kommunala gymnasiala skolor har skolöverstyrelsen bl. a. äskat medel för särskild undervisning, innefattande bl. a. bidrag till stödåtgärder för elever, som från grundskolans respektive äldre skolformer intas i gymnasium. Sålunda krävs viss undervisning för elever, som genomgått grundskola samt första årskursen i det gamla gymnasiet och som sålunda kommande läsår skall börja med andra årskursen i nämnda gymnasium. För dessa elever måste vissa ändringar i nu gällande flyttningvillkor göras, eftersom kvarsittning skulle göra, att elev överfördes till en ny gymnasieorganisation. En viss stödundervisning bör därför tillhandahållas. Stödundervisning bör också finnas för de grundskoleelever som söker sig till den treåriga studiegången vid tekniskt gymnasium enligt den gamla läroplanen. Stödundervisning anses också behövas för elever som inte gått i grundskola utan kommer från äldre skolformer och som söker sig till det nya gymnasiet. Vidare räknar skolöverstyrelsen med stödundervisning för de elever på handlegymnasiets 1-åriga studentlinje, vilka vid allmänt gymnasium inte har läst matematik på reallinje eller allmän linjes sociala gren. Den här nämnda stödundervisningen skulle enligt skolöverstyrelsens beräkningar kosta 5 770 000 kronor.

Överstyrelsen anser dessutom att viss stödundervisning måste tillhandahållas för elever i fackskolan. Det gäller här komplettering av ämne, som ej lästs i grundskolan, för ändrad studieinriktning. Kostnaderna härför har skolöverstyrelsen beräknat till 1 300 000 kronor.

Medel för den ovannämnda matematikundervisningen för elever på handlegymnasiets 1-åriga studentlinje säger sig departementschefen inte kunna förorda. I övrigt gör han kraftiga beskrningar av skolöverstyrelsens anslagsäskanden.

1 milj. kronor är han beredd att föreslå vad avser gymnasiet och 200 000 kronor vad avser fackskolan. Vi finner de avvikelser som departementschefen här har gjort från skolöverstyrelsens äskanden alltför stora. Ändringar i skolsystemet får inte leda till att de enskilda människorna får sitta emellan. Samhället måste ikläda sig ansvaret för att behövlig kompletteringsundervisning kommer till stånd för dem som måste konfronteras med olika skolsystem. Enligt vår mening bör riksdagen anslå medel till ovannämnda stödundervisning med 2 milj. kronor utöver departementschefens förslag, fördelade med 1,5 milj. kronor på gymnasiet och 0,5 milj. kronor på fackskolan. Därvid bör medel ifrågakomma jämväl för den ovannämnda matematikundervisningen.

Med stöd av vad som ovan anförts hemställes,
att riksdagen måtte

- I. i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om översyn och därav föranledda förslag beträffande linjedelningen på grundskolans högstadium på i motionen anförda grunder;
- II. i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om upptagande av överläggningar mellan staten och kommunförbunden beträffande frågan om utformningen av statsbidrag till skrivhjälp åt lärare;
- III. i skrivelse till Kungl. Maj:t ge till känna vad i motionen anförts beträffande klassernas storlek;
- IV. vid sin behandling av *Bidrag till pedagogiskt utvecklingsarbete* under åttonde huvudtiteln för budgetåret 1966/67 bevilja ett reservationsanslag av 5 100 000 kronor;
- V. vid sin behandling av *Bidrag till driften av kommunala gymnasiala skolor* under åttonde huvudtiteln för budgetåret 1966/67 bevilja ett förslagsanslag av 623 434 000 kronor samt
- VI. i övrigt beakta vad i motionen anförts.

Stockholm den 26 januari 1966.

Lars Eliasson
i Sundborn

Nils G. Hansson
i Skegrie

Gunnar Hedlund

Harald Larsson
i Hedenäset

S. G. W. Wahlund

Sven Vigelsbo

John Eriksson
i Bäckmora